

Það sem að mér snýr; um skýrslu rannsóknarnefndar Alþingis

**Ástríður
Stefánsdóttir**

astef@hi.is

Höfundur er læknir og M.A. í heimspeki. Dósent í siðfræði við menntavísindasvið HÍ.

Útgáfa skýrslu rannsóknarnefndar Alþingis um aðdraganda og orsakir falls íslensku bankanna 2008 markar tímamót hér á landi. Tímamótin eru að hluta fólgin í því að Alþingi ákvað að láta ekki nægja að greina atburðarásina út frá sjónarmiði efnahagsstjórnunar og laga, heldur tók ákvörðun um að verkefnið skyldi skoðað í víðara samhengi. Með þetta að leiðarljósi var meðal annars skipaður sérstakur starfshópur til að kanna hvort skýringa á falli bankanna og tengdum efnahagsáfallum mætti rekja til starfshátta og siðferðis. Þessi víða nálgun ber vott um ánægjulega hugarfarsbreytingu. Hún gefur færi á að ræða ýmislegt í hugsunarhætti okkar, samskiptum og menningu sem er gagnrýniverð þótt það teljist ekki vera í bága við lög. Okkur gefst einnig færi á að skoða verk okkar í samhengi, spyrja um tilgang þeirra og hvers vegna þau skipti máli. Og við þurfum að svara því fyrir hvað við viljum standa sem einstaklingar, fagstétt og samfélag.

Í kynningu á niðurstöðum vinnuhóps sem fjallaði um siðferði og starfshætti við fall íslensku bankanna kemur fram að eitt af því sem varð okkur að falli er virðingarleysi okkar fyrir lögum og reglum. Þetta virðingarleysi var ekki einungis ríkjandi innan bankanna heldur virðist það vera hluti af þjóðarsálinni. Í niðurlagi skýrslunnar segir:

... vandinn er víðtækur, djúpstæður og kerfislægur. Skýrsla vinnuhóps um siðferði og starfshætti sýnir í hnotskurn að brýn þörf er fyrir siðvæðingu á fjölmörgum sviðum í íslensku samfélagi. Þótt margir einstaklingar hafi vissulega gerst sekir um ámælisverða hegðun og á því þurfi að taka með viðeigandi hætti, er varasamt að einblína á þá. Frá siðferðilegu sjónarmiði er til lengri tíma litid brýnast að treysta lýðræðislega innviði samfélagsins og styrkja stjórnkerfið; bæta þarf viðskiptasiðferði, stjórnsiði og vinnulag, efla fagmennsku og siðferðisvitund. Styrkja þarf skilyrði siðferðilegrar rökraðu meðal borgaranna um sameiginleg hagsmunamál sín. Leggja þarf áherslu á réttnefnda samfélagsábyrgð og hamla gegn sérhagsmunaöflum og þröngri einstaklingshyggju. Siðvæðing íslensks samfélags ætti einkum að beinast að því að styrkja þessa þætti og það er langtímaverkefni sem krefst framlags frá fólki á öllum sviðum samfélagsins.

Þessi orð minna á óþægilegan en óumflýjanlegan sannleika. Skýrslan fjallar um ábyrgð og afgang nafngreindra manna, helstu gerenda efnahags- og stjórn mála en hún fjallar einnig um mig og þig. Við drögum ekki réttan lærdóm af skýrslunni ef við lesum hana alfarið sem áfellsdóm yfir

öðrum. Við erum, hvert og eitt, umfjöllunarefni þessarar skýrslu og við eigum að nota hana til að endurskoða gildismat okkar og breytni.

Við sem störfum að heilbrigðismálum á Íslandi eigum að taka þungbærar niðurstöður nefndarinnar af alvöru – fyrst og fremst með því að líta í eigin barm, og með því að tala hispurslaust um það sem við gerum sjálf til að grafa undan gæðum heilbrigðisþjónustu í landinu. Starfsemi og stjórn heilbrigðisstofnana og menntastofnana á Íslandi hefur alltof lengi og í of miklum mæli einkennst af klíkuskap og meðalmennsku. Virðing okkar fyrir formlegum stjórnunarháttum, viðurkenndum gæðamælikvörðum og rökstuddri ákvarðanatöku þar sem ábyrgð og vald er skýrt, er skammarlega lítil. Alltof oft sættum við okkur við tilviljunarkenndar ákvarðanir sem eru illa rökstuddar. Alltof oft látum við viðgangast að hæfasta fagfólki sé sniðgengið vegna þess að stjórnendur telja það ekki nægilega leiðitamt eða hliðhollt sér. Alltof oft höfum við upplifað að ekki sé liðið að tala sé opinskátt um hlutina. Við höfum sætt okkur við að gagnrýnisráddir hafi verið þaggaðar niður í stað þess að taka þær alvarlega. Þeir sem bent hafa á galla á því kerfi sem við vinnum í hafa jafnvel verið sniðgengnir í starfi og látnir víkja. Með því að láta slíkt ótalið sýnum við í raun að við látum okkur lýðræði, réttlæti og velferð samfélags okkar litlu skipta. Nú er tækifærið til að rísa upp gegn þessum draugum sem ásótt hafa okkur alltof lengi. Við eigum kröfu á að vald og ábyrgð séu vel skilgreind. Skipurit séu virt, gæðamælikvarðar notaðir og eftirlit með góðum starfsháttum sé til staðar. Ákvarðanir eiga að vera gegnsæjar og ljóst hver beri ábyrgð á þeim. Þær eiga að vera rökstuddar og skiljanlegar. Mælikvarðar þurfa að vera faglegir og réttlátir og byggjast á því sem er öllum til góðs. Hvert og eitt okkar á rétt á og ber skylda til að gagnrýna óréttmæt vinnubrögð. Fúsk og klíkuskapur eiga hvergi að þrífast í skjóli leyndar eða kunningsskapar.

Því miður virðist okkur stundum skorta skilning á því að heilbrigðis- og menntastofnanir eigi að þjóna samfélaginu. Þeir sem þar starfa eiga ekki fyrst og fremst að þjóna eigin þörfum, þeir eru í starfi til að þjóna þeim sem þangað leita og þeir bera samfélagslega ábyrgð. Látum þann sannleika sem skýrsla rannsóknarnefndar Alþingis birtir verða okkur að nauðsynlegum lærdómi og að eindreginni hvatningu til að verða betri.

**What I must do;
some thoughts
regarding the
Report of the
Special Investigation
Commission**

Ástríður Stefánsdóttir
MD, MA, Associate
professor, University
of Iceland